

Põhikooli ühiskonnaõpetuse lõpueksami eristuskiri

Sisukord

1. Eksami eesmärgid ja vorm.....	2
Eksami eesmärgid	2
Eksami vorm.....	2
2. Eksami sihtrühm ja oodatavad õpitulemused.....	2
Eksami sihtrühm	2
Põhikooli lõpetaja õpitulemused.....	2
Õppesisu ja õpitulemused.....	3
I. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted.....	3
II. Riik ja valitsemine	5
III. Kodanikuühiskond	7
IV. Majandus.....	7
3. Eksami väljatöötamine ja eksamitöö ülesehitus	9
Eksami väljatöötamine	9
Üldnõuded eksamitööle	9
Eksamitöö ülesehitus	9
Eksamitöö vormistamine	10
4. Eksami korraldamine.....	10
Eksamikomisjon	10
Eksami aeg.....	10
Abivahendid.....	11
Erivajadused.....	11
Eksamilt kõrvaldamine	11
5. Eksami hindamine, korduseksam ja eksamitulemuse vaidlustamine	11
Hindamise korraldus	11
Eksami sooritamine	12
Korduseksam	12
Eksamitulemuse vaidlustamine.....	12
6. Õppematerjalid.....	12
7. SA Innove koostatud eksami materjalid.....	12
8. Ülesannete näiteid	13

1. Eksami eesmärgid ja vorm

Alus: haridus- ja teadusministri määrus nr 54 § 9; vastu võetud 15. detsembril 2015

Eksami eesmärgid

Põhikooli lõpueksamite läbiviimise eesmärk on hinnata riiklike õppekavade või õpilase õppe aluseks oleva õppekava üldpädevuste, valdkonnapädevuste, läbivate teemade ja III kooliastme õpitulemuste omandatust selleks, et:

- 1) anda õpilasele, vanemale, koolile, kooli pidajale ja riigile võimalikult objektiivset ja võrreldavat tagasisidet õppimise ja õpetamise tulemuslikkusest ning sellest, milline on kooli panus õpilaste edasijõudmisse;
- 2) selgitada, kuidas õppe tulemuslikkus ning kooli panus õpilaste edasijõudmisse on ajas muutunud;
- 3) anda riigile informatsiooni hariduspoliitiliste otsuste tegemiseks;
- 4) toetada riikliku õppekava rakendamist ning suunata eksami sisu ja vormi kaudu õppeprotsessi;
- 5) teha otsus õpilase põhikooli lõpetamise kohta.

Eksami vorm

Põhikooli ühiskonnaõpetuse lõpueksam on kirjalik.

2. Eksami sihtrühm ja oodatavad õpitulemused

Eksami sihtrühm

Eksami sihtrühm on põhikoolide lõpetajad, kes on läbinud põhikooli riikliku õppekava.

Põhikooli lõpetaja õpitulemused

Alus: Vabariigi Valitsuse määrus nr 1; vastu võetud 6. jaanuaril 2011

III kooliastme õpitulemused

9. klassi lõpetaja:

- 1) teab demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 2) määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena, vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;

- 3) teab ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning kaitseb inimõigusi, tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ja käitub sallivalt;
- 4) tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi;
- 5) tunneb Euroopa Liidu ülesehitust ja väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärgi;
- 6) selgitab üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; teab, mis on avalik ja erasektor; teab maksustamise eesmärgi ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 7) kaalub oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma võimetest, huvidest, teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning valikuid väliselt mõjutavatest teguritest;
- 8) hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- 9) oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimis-meetodeid, arvestab autoriõiguste kaitset;
- 10) teab, mis on üleilmastumine, ja toob näiteid üleilmastumise mõjude kohta majandusele, kultuurile, keskkonnale jne;
- 11) teab riigi juhtimis- ja haldusstruktuuride ameteid/elukutseid ning nende töö sisu ja arutleb selle üle, mis on olulised eeldused selle töö tegemiseks; valdab ülevaadet riigiteenistujaks kujunemise ja õppimise võimalustest.

Õppesisu ja õpitulemused

I. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted

1. Meedia ja teave

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, autori-vastutus, reklaam, intellektuaalomandi kaitse (plagiaat)*;
- 2) iseloomustab näidete varal avaliku ja eraelu piiride seadmist ning ületamist;
- 3) avaldab arvamust ajakirjanduses käsitletavate probleemide kohta; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks;
- 4) teab reklaami funktsioone ja liike;
- 5) tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuete-kohaselt.

Õppesisu

Raamatukogu, internet.

Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne.

Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir.

Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne.

Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.

2. Ühiskonna sotsiaalne struktuur

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid *sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, mitmekultuurilisus*;
- 2) märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi;
- 3) väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust;
- 4) väärtustab soolist võrdõiguslikkust;
- 5) mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.

Õppesisu

Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm.

Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus.

Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.

3. Ühiskonna institutsiooniline struktuur – avalik sektor, tulundus- või ärisektor, kolmas sektor

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid *avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, ärisektor, eraettevõtte, mittetulundussektor, sihtasutus*;
- 2) selgitab ühiskonna sektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- 3) teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi.

Õppesisu

Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused).

Erasektor kui kasumile suunatud sektor.

Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.

4. Ühiskonnaliikmete õigused

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *inimõigused, põhiõigused*;
- 2) tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid;
- 3) kirjeldab õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;
- 4) tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi.

Õppesisu

Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. Vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm. Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus.

II. Riik ja valitsemine

1. Demokraatia

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *demokraatia, autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus*;
- 2) selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises;
- 3) tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäühe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi;
- 4) eristab demokraatiat ja autokraatiat, võrdleb demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni;
- 5) selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid.

Õppesisu

Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused.

Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal.

Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.

2. Eesti valitsemiskord

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus, õigusakt; erakond, valimised, kodakondsus, kodanik, alaline elanik*;
- 2) tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust;
- 3) mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda; oskab leida vajalikku õigusakti ning kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT);
- 4) teab riigi- ja omavalitsusasutuste struktuuri, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaalide kasutusvõimalusi;
- 5) tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi, Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsuse saamise tingimusi;
- 6) selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid;
- 7) teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on;
- 8) nimetab Eesti parlamendierakondi;
- 9) teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.

Õppesisu

Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus.

Õigussüsteem. Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus.

Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis.

Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad.

Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.

III. Kodanikuühiskond

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *kodanikuühiskond, vabaühendus, kodanikuosalus, kodanikualgatus*;
- 2) iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel;
- 3) mõistab kodanikuühiskonna ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ning eesmärgid;
- 4) analüüsib kodanikuühiskonnas tegutsemise võimalusi ja probleeme ning pakub lahendusi.

Õppesisu

Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused.

Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasomavalitsus ja õpilasorganisatsioonid.

Noorteprojektid.

Käitumine kriisioludes.

IV. Majandus

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid *turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse*;
- 2) tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu;
- 3) analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ja võimalusi edasiõppimist ning karjääri plaanides;
- 4) teab eelarve koostamise põhimõtteid, oskab arvutada netopalka;
- 5) teab oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult;

- 6) kirjeldab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid ning ettevõtluse ja riigi rolli majanduses; selgitab maksustamise eesmärgesid, teab Eestis kehtivaid maksu, üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega.

Õppesisu

Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: aktsiaselts (AS), osaühing (OÜ), füüsilisest isikust ettevõtja (FIE). Ettevõtluse roll ühiskonnas.

Ressursside jagunemine maailmas.

Riigi roll majanduses: plaanimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted.

Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.

Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjaile ja tööotsijatele. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul.

Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ning investeerimine. Laenamise. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.

Õppekava kohustuslikud läbivad teemad, mille lõimumist ühiskonnaõpetuse ainega kontrollib ka põhikooli lõpueksamitöö, on:

- Elukestev õpe ja karjääri planeerimine
- Keskkond ja jätkusuutlik areng
- Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus
- Kultuuriline identiteet
- Tehnoloogia ja innovatsioon
- Tervis ja ohutus
- Väärtused ja kõlblus
- Teabekeskond

3. Eksami väljatöötamine ja eksamitöö ülesehitus

Alus: haridus- ja teadusministri määrus nr 54; vastu võetud 15. detsembril 2015

Eksami väljatöötamine

Ühiskonnaõpetuse lõpueksami küsimused ja ülesanded, eksamitöö, hindamisjuhendi ja vastavustabeli töötab välja ühiskonnaõpetuse põhikooli lõpueksamit ettevalmistav komisjon. Vastavustabelis ja hindamisjuhendis tuuakse välja eksamitöö osade ning õppekava eesmärkide ja III kooliastme õpitulemuste vahelised seosed. Ühtseid põhikooli lõpueksameid ettevalmistavad komisjonid moodustab ja nende töökorra kinnitab valdkonna eest vastutav minister käskkirjaga.

Üldnõuded eksamitööle

- Eksamitöö koostamisel lähtutakse ainekava õpitulemustest, mis ühtlasi mõõdavad õppe- ja kasvatusesmärkide saavutatust ja üld- ja valdkonna-pädevuste kujunemist.
- Eksamitöö sisaldab erineva raskusastmega ülesandeid, st eksamitöö mahust 20% moodustavad äratundmistasandi, 30% reprodutseerimistasandi ja 50% rakendustasandi ülesanded.

Eksamitöö ülesehitus

Põhikooli ühiskonnaõpetuse lõpueksam on kirjalik. Kokku on eksami eest võimalik saada 75 punkti. Arvamuslugu moodustab sellest 10 punkti ning ülejäänud 65 punkti eksamist moodustavad erinevad ülesanded. (Tabel 1)

Palume pöörata tähelepanu, et muutunud on arvamusloo maht ühiskonnaõpetuse põhikooli lõpueksamis. Eelmistel aastatel oli arvamusloo maht kuus punkti, ent alates 2016. aastast on maht kümme punkti.

Küsimused ja ülesanded hõlmavad järgmisi tasandeid:

- 1) teadmised (mõisted, faktid, seaduspärasuste tundmine);
- 2) mõistmine/arusaamine (kirjeldamine, seletamine, ümbersõnastamine);
- 3) teadmiste rakendamine (kasutamine uues situatsioonis, prognoosimine);
- 4) analüüs ja süntees (seoste näitamine, võrdlemine, rühmitamine, eristamine, faktide ja seaduspärasuste ühendamine);
- 5) hinnangu andmine (järeltuste tegemine, otsustamine).

Eksamitöö koostamisel lähtutakse põhimõttest, et u 50% saadavatest punktidest kajastaksid teadmiste ja mõistmise tasandil omandatut ja u 50% punktidest teadmiste rakendamise, analüüsi, sünteesi ning hinnangu andmise tasandil omandatut.

Tabel 1. Eksami ülesehitus

Valdkond	Punktid	Osakaal (%)
I. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted	15–30	20–40
1. Meedia ja teave		
2. Ühiskonna sotsiaalne struktuur		
3. Ühiskonna institutsionaalne struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor		
4. Ühiskonnaliikmete õigused		
II. Riik ja valitsemine	18–30	25–40
1. Demokraatia		
2. Eesti valitsemiskord		
III. Kodanikuühiskond	11–18	15–25
IV. Majandus	11–18	15–25
V. Arvamislugu	10	13,3
KOKKU	75	100

Eksamitöö vormistamine

Eksamitöö kirjutatakse sinise või musta tindi või pastaga. Vastused kirjutatakse loetavalt ja üheselt mõistetavalt selleks ettenähtud kohtadele. Paranduste tegemisel ei ole lubatud vastust üle kirjutada ega kasutada korrektorit. Vale vastus tõmmatakse maha ja õige vastus kirjutatakse uuesti.

4. Eksami korraldamine

Alus: haridus- ja teadusministri määrus nr 54; vastu võetud 15. detsembril 2015

Eksamikomisjon

Eksami korraldab kooli eksamikomisjon SA Innove välja töötatud eksami korraldusjuhendi põhjal. Eksamikomisjon on vähemalt kolmeliikmeline. Kui põhikooli lõpueksamit sooritab korraga enam kui 60 eksaminandi, on lõpueksamikomisjonis vähemalt üks liige iga 20 eksaminandi kohta. Kui põhikooli lõpueksamit viiakse läbi üheaegselt mitmes eksamiruumis, peab igas neist viibima vähemalt kaks komisjoni liiget.

Eksami aeg

- Eksami toimumise kuupäeva kinnitab haridus- ja teadusminister määrusega.
- Eksami ametlik algus on kell 10.00.
- Eksam kestab 150 minutit.
- Eksami aega hakatakse arvestama hetkest, kui kõik õpilased on saanud kätte eksamitöö ning eksamikomisjoni esimees annab märku töö alustamiseks.

- Eksamiks ette nähtud aega ei tohi ületada.
- Eksamil ei ole vaheaegu.
- Õpilane saab kätte kogu eksamitöö ning planeerib ise ülesannete lahendamise aja ning järjekorra.

Abivahendid

Kooli poolt on iga õpilase laual Eesti Vabariigi põhiseadus (kehtiv redaktsioon või varasem versioon, kuhu on vajalikud parandused sisse viidud) vastavalt kooli õppekeelele. Keelatud on kasutada põhiseadust sisaldavaid kogumikke.

Erivajadused

Kui õpilase erivajadusest tulenevalt on eksamineerimiseks vaja kohaldada haridus- ja teadusministri määruses nr 54 § 16 nimetatud eritingimusi, kooskõlastab kool vajalikud eritingimused SA Innovega.

Vt lisaks SA Innove kodulehelt: <http://www.innove.ee/et/yldharidus/pohikooli-lopueksamid/koolidele-lopueksamitest/LE-eritingimustel-eksamineerimine>

Eksamilt kõrvaldamine

Õpilane, kes kasutab eksamil ebaausaid võtteid või lubamatuid abivahendeid, kõrvaldatakse eksamilt ning tema eksamitööd ei hinnata. Hindamisprotokolli tehakse sellekohane märge.

5. Eksami hindamine, korduseksam ja eksamitulemuse vaidlustamine

Alus: haridus- ja teadusministri määrus nr 54; vastu võetud 15. detsembril 2015

Hindamise korraldus

Eksamitööid hindab kooli eksamikomisjon SA Innoves välja töötatud hindamisjuhendi alusel.

Eksamikomisjoni otsus muuta hindamisjuhendit kantakse koos põhjendustega hindamisprotokolli.

Kui kooli eksamitööid hindab rohkem kui üks õpetaja, peaks eksamikomisjoni tööjaotus põhinema ülesandeti hindamisel. Sellega väheneb hindamise subjektiivsus ning kooli piires on eksamitulemused võrreldavad.

Lõpueksami tulemused protokollitakse asjaomase vormi kohaselt, vt haridus- ja teadusministri määrus nr 54.

Eksami sooritamine

Õpilane on eksami sooritanud, kui ta on kogunud kõigi ülesannete peale kokku vähemalt 50% punktidest. Lõpueksamihinde saab õpilane viiepallisüsteemis.

Ühiskonnaõpetuse lõpueksami hindamisskaala on järgmine:

68–75 punkti – (90–100 %)	– hinne 5
57–67 punkti – (75–89 %)	– hinne 4
38–56 punkti – (50–74 %)	– hinne 3
15–37 punkti – (20–49 %)	– hinne 2
0–14 punkti – (0–19 %)	– hinne 1

Korduseksam

Põhikoolilõpetaja, kes lõpueksami ajal haigestub või ei saa sellel osaleda mõnel muul põhjusel, mida kooli direktor peab mõjuvaks (näiteks osalemine rahvusvahelistel võistlustel, konkurssidel ja olümpiaadidel) või kelle põhikooli ühtse lõpueksami või koolieksami hinne oli „nõrk“ või „puudulik“, sooritab korduseksami koolieksamina.

Korduseksam sooritatakse kooli direktori määratud ajal, hiljemalt jooksva õppeaasta 30. juuniks. Õpilase taotlusel võib eksam toimuda ka pärast 30. juunit, hiljemalt jooksva õppeaasta 25. augustiks.

Eksamitulemuse vaidlustamine

Alus: põhikooli- ja gümnaasiumiseadus § 33; vastu võetud 09. juunil 2010

Põhikooli ühtse lõpueksami tulemuste peale võib esitada vaide Haridus- ja Teadusministeeriumile. Vaie tuleb esitada viie tööpäeva jooksul kooli lõputunnistuse kättesaadavaks tegemise päevast arvates. Esitatud vaiete läbivaatamiseks moodustab haridus- ja teadusminister apellatsioonikomisjoni.

6. Õppematerjalid

Soovitame põhikooli ühiskonnaõpetuse lõpueksamiks valmistumisel kasutada järgmisi õppematerjale, mis on kantud Eesti Hariduse Infosüsteemi: <https://enda.ehis.ee/avalik/avalik/opikud/OpikudOtsi.faces>

7. SA Innove koostatud eksami materjalid

<http://www.innove.ee/et/yldharidus/pohikooli-lopueksamid/lopueksamite-materjalid>

8. Ülesannete näiteid

Toodud ülesannete näited ei kata eksamil nõutavaid valdkondi ja õpilaste teadmisi ning oskusi samas vahekorras nagu eksamitöös.

I. Selektiivse vastusega ülesannete puhul ei pea õppija ise midagi kirjutama, vaid valib etteantud variantide hulgast sobiva vastuse. Selle rühma kõige tuntumaks ja enamkasutatavaks ülesandetüübiks on valikvastustega küsimused, kus tuleb tavaliselt 3–5 vastusevariandi hulgast leida üks õige. Aga siia rühma kuuluvad ka õige/vale/vastus puudub-, sobitamis-, järjestamis- ja sorteerimisülesanded.

1. Kodanikuühiskond. 2 p

Mis tegevused on seotud kodanikuühiskonna toimimisega? Kirjuta sobiva tegevuse järele pluss (+) ja sobimatu järele miinus (-). (5 õiget 2 p, 2–4 õiget 1 p)

Tegevus	+/-
Õpilasmavalitsuse töös osalemine.	
Aktsiaseltsi Naeris tegevus.	
Kohustuslik ajateenistus Kaitseväes.	
Kaitseliidu tegevuses kaasalöömine.	
Mittetulundusühingu Pagulasabi tegevus.	

2. Ühiskonna areng. 2 p

Millised tabeli keskmises lahtris toodud mõisted on ühiskonna arengu seisukohalt positiivse ja millised negatiivse tähendusega? Märki tabeli vastavasse lahtrisse pluss (+). (5–6 õiget 2 p, 3–4 õiget 1 p)

Positiivse tähendusega	Mõiste	Negatiivse tähendusega
	diskrimineerimine	
	tolerantsus	
	ühiskonna sidusus	
	sallimatus	
	sotsiaalne tõrjutus	
	omaalgatus	

3. Märki tabelisse iga asutuse järele plussiga (+), kas see kuulub avalikku, era- või kolmandasse ehk vabaühenduste sektorisse. 2 p

Asutused	Avalik sektor	Erasektor	Kolmas sektor
Haridus- ja Teadusministeerium			
SA Noored Kooli			
Swedbank			
advokaadibüroo Sorainen			

4. Täida tabel. Paiguta märksõnad lahtritesse. Kirjuta lahtritesse numbrid. 4 p
(9 õiget 4 p, 7-8 õiget 3 p, 5-6 õiget 2 p, 3-4 õiget 1 p)

1. konservatism	2. liberalism	3. seltsid
4. õpilased	5. erakonnad	6. ametiühingud
7. sotsiaaldemokraatia	8. lastega pered	9. naised

Ideoloogiad	Organisatsioonid	Sotsiaalsed grupid

5. Kodakondsus. 2 p

Kas väide on õige või vale? Märki tabeli viimasesse lahtrisse õige väite puhul pluss (+) ja vale väite puhul miinus (-). (5-6 õiget 2 p, 3-4 õiget 1 p)

Väide	+/-
1. Eesti kodakondsuse võib omandada sünnikoha järgi.	
2. Eesti kodakondsuse võib saada naturalisatsiooni korras.	
3. Eesti presidendiks saab kandideerida ainult sünnijärgne kodanik.	
3. Kellelki ei tohi veendumuste pärast võtta Eesti kodakondsust.	
4. Eesti kodanik saab olla ainult rahvuselt eestlane.	
5. ID-kaart on riigi sisene kohustuslik isikut tõendav dokument alates 15. eluaastast.	

6. Kellel on Riigikogu valimistel kandideerimisõigus? Märki tabeli viimasesse lahtrisse õige väite puhul pluss (+) ja vale väite puhul miinus (-). 3 p

	+/-
25-aastane teovõimeline Soome kodanik, kes elab viiendat aastat Eestis.	
38-aastane teovõimeline Eesti kodanik, kes on rahvuselt lätlane.	
16-aastane teovõimeline Eesti kodanik, kes on juba õpilasesinduse juht.	

7. Majandus. 4 p

Riik sekkub turumajandusse majanduslikel ja sotsiaalsetel motiividel. Märki tabelisse, kas tegu on majandusliku (M) või sotsiaalse (S) motiiviga. (7 õiget 4 p, 5–6 õiget 3 p, 3–4 õiget 2 p, 2 õiget 1 p)

Riigi majandusse sekkumise motiivid	M/S
konkurentsi suurendamine	
ettevõtluse arendamine	
tööpuuduse leevendamine	
nõrgemate eluga toimetuleku tagamine	
keskkonna puhtuse ja targa tarbimise eest hoolitsemine	
nõudmise ja pakkumise tasakaalustamine	
туру tõhusam toimimine	

II. Produktiivse vastusega ülesanded võivad olla väga erinevad, sest siia rühma kuuluvad nii sellised ülesanded, kus õppija peab kirjutama ühe või paar sõna (nt lühivastusega ülesanne, lünkülesanne, lausete lõpetamine, skeemide või tabelite täiendamine, tekstide või piltide pealkirjastamine), lahendama matemaatikaülesande ja kirjutama pikema teksti kui ka suulised ettekanded.

1. Intellektuaalomand.

Loe tekst läbi. Vasta küsimustele allika ja oma teadmiste põhjal. 3 p

Intellektuaalomand on seotud inimhõistuse poolt looduga. Intellektuaalomand on jaotatud ühelt poolt autoriõiguseks ja autoriõigusega kaasnevateks õigusteks ning teiselt poolt tööstusomandiks. Autoriõigus tekib kirjandus-, kunsti- ja teadusteostele. Autoriõiguse sisu moodustavad isiklikud ja varalised õigused. Autoriõigus kaitseb originaalseid teoseid. Autoriõigusega kaasnevad õigused kaitsevad esitlusi, esmasalvestusi ja teoste raadio- ja televisiooniedastusi.

Allikas:

https://www.hkhk.edu.ee/autorioigus/mis_on_autorioigus_ja_mida_autorioigus:kaitseb_.html
(21.10.2014)

a) Mis on intellektuaalomand?

b) Selgita, mida tähendab autoriõigus.

c) Too üks näide autoriõiguste rikkumisest teiste loomingu kasutamisel.

2. Palk. 6 p

2.1. Vasta küsimustele. 5 p

Töötaja töötasu oli 2015. aasta veebruaris 1000 eurot. Tema pangaarvele laekus aga 802 eurot.

1) 1000 eurot on töötaja _____ palk.

2) 802 eurot on töötaja _____ palk.

Kättesaadud palk on väiksem, sest sellest arvestati maksud/maksud.

3) Millised maksud/maksud arvestatakse töötasust maha?

Kohustuslik pensionikindlustusmaks, sotsiaalmaks, üksikisiku tulumaks, töötuskindlustusmaks, käibemaks, aktsiis, liikluskindlustusmaks

a) _____

b) _____

c) _____

2.2. Mis on ümbrikupalk? 1 p

3. Selgita põhiseaduse ja oma teadmiste abil, mis on ajakirjandusvabadus ning ajakirjanduse roll ühiskonnas. 2 p

1) ajakirjandusvabadus - _____

2) ajakirjanduse roll ühiskonnas - _____

4. Ühiskonna sotsiaalne struktuur.

Mille alusel saab inimesi ühiskonnas grupeerida? Kirjuta kaks tunnust. 2 p

1) _____

2) _____

5. Töö karikatuuriga. 3 p

Allikas: Urmas Nemvalts, Postimees

5.1. Millist Eesti ühiskonda puudutavat probleemi karikatuuril kujutatakse? 1 p

5.2. Kuidas on rahval võimalik demokraatlikus ühiskonnas oma arvamust avaldada? 2 p

1) _____

2) _____

6. Riik. 7 p

6.1. Nimeta riigi kaks tunnust. 2 p

a) _____

b) _____

6.2. Nimeta kaks riigi sümbolit. 2 p

a) _____

b) _____

6.3. Nimeta üks riigi ainuõigus. 1 p

6.4. Nimeta üks riigi ülesanne ja selgita seda näite abil. 2 p

7. Vasta küsimustele tabeli ja oma teadmiste põhjal. 6 p

Eesti rahvaarv rahvuse järgi aastatel 2009–2013

	2009	2011	2013
Rahvused kokku	1 340 415	1 340 194	1 286 479
Eestlased	921 484	924 100	898 845
Venelased	342 966	341 450	324 431
Ukrainlased	27 878	27 530	22 368
Valgevenelased	15 717	15 315	12 327
Soomlased	10 767	10 494	7 311
Tatarlased	2 461	2 428	1 973
Lätlased	2 199	2 177	1 748
Poolakad	1 035	1 993	1 629
Juudid	1 830	1 770	1 958
Leedulased	2 072	2 046	1 694
Sakslased	1 905	1 918	1 509
Muud rahvused	9 101	8 973	10 686

Allikas: <https://www.stat.ee/34267>

7.1. Selgita mõistet „mitmekultuuriline ühiskond“. 1 p

7.2. Nimeta Eesti suurim vähemusrahvus. 1 p

7.3. Esita kaks järeldust Eesti rahvaarvu muutuste kohta aastatel 2009–2013. 2 p

7.4. Nimeta Eesti rahvaarvu muutumise kaks põhjust viimastel aastatel. 2 p

1) _____

2) _____

8. Valimisiga. 4 p

8.1. Kui vana peab olema isik, et saaks kandideerida Riigikogusse ja kohaliku omavalitsuse volikogusse? 2 p

1) Riigikogusse saab kandideerida _____-aastane isik.

2) Kohaliku omavalitsuse volikogusse saab kandideerida _____-aastane isik.

8.2. Miks peaks kohaliku omavalitsuse valimistel andma valimisõiguse vähemalt 16-aastastele isikutele? Esita üks pooltargument. 1 p

8.3. Millisele valimisea langetamise vastasele argumendile viitab karikaturist? 1 p

Allikas: Urmas Nemvalts, Postimees

9. Vali igale sotsiaalsele normile sobiv definitsioon ja kirjuta number tabelisse. Lisa tabelisse näide. 4 p (kõik definitsioonid õiged 1 p, iga õige näide 1 p)

Definitsioonid:

- 1) kõlbluspõhimõte, millest inimene oma käitumises juhindub;
- 2) ajalooliselt väljakujunenud reegel, mis reguleerib inimese käitumist teatud olukorras ning mida edastatakse põlvest põlve;
- 3) riigi kehtestatud reegel, mis on kohustuslik kõigile.

Norm	Õigusnorm	Moraalinorm	Tava
Definitsiooni nr			
Näide			

10. Loe tekst läbi. Vasta küsimustele teksti ja oma teadmiste põhjal. 5 p

2009. aasta aprillis viidi Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) poolt Eesti koolides teist korda läbi õpilaste õpitulemuslikkuse võrdlusuuring PISA. Euroopa riikide arvestuses on Eesti õpilased funktsionaalses lugemises 5. kohal, matemaatilises kirjaoskuses 7. ja loodusteaduslikus kirjaoskuses 2. kohal. Maailmas ollakse funktsionaalses lugemises 13. kohal, matemaatilises kirjaoskuses 17. ja loodusteaduslikus kirjaoskuses 9. kohal.

Allikas: <http://www.hm.ee/raamat2010-2011/29.html>

- 10.1. Mis on PISA? 1 p

- 10.2. Anna hinnang Eesti õpilaste oskustele PISA testi alusel. Märki oma hinnang plussiga (+). Põhjenda. 1 p

Pigem hea

Pigem halb

Põhjendus: _____

10.3. Koosta tulpdiaagramm teksti andmete põhjal. Märki iga oskuse puhul Eesti koht Euroopas ja maailmas. 3 p

